

Buchmüller Péter

A kőszegi zsidóság reprezentációja a Kőszeg és Vidéke című hetilapban 1909 és 1939 között

Az első világháború alatt és a két világháború között a politikai és közélet meghatározó eleme volt az erősödő antiszemitizmus. A magyar állam mellett, hogy megkérdőjelezte a dualizmus évtizedeiben lezajlott emancipációt, arra törekedett, hogy eltörölje a korábbi korszak eredményeit. Az első világháborút megelőzően politikai értelemben egyenrangú állampolgárnak tekintett zsidókat a magyar kormányok bűnbakként kezelték, és fokozatosan igyekeztek kizárni őket a magyar nemzetből. A trianoni békeszerződés aláírása után néhány hónappal elfogadott törvényjavaslat, az úgynevezett *numerus clausus* már a gyakorlatban is elkezdte megvalósítani azt a szemléletet, miszerint a keresztény magyarságot támogató szükséges a magyar zsidóság negatív diszkriminációja – első lépésként az oktatás területén. Ugyan az 1938-ban elfogadott első zsidótörvény előtt nem született újabb diszkriminatív törvény, a magyarországi zsidóság számára a két világháború közötti időszak a dualizmus éveiehez képest radikálisan új politikai és társadalmi közeget jelentett. A zsidóellenes politika népszerűsítésében nagy szerepet játszott a sajtó. Az alábbi tanulmány a két világháború közötti zsidóellenes politika sajtóbeli megnyilvánulásait mutatja be – összevetve azokat a megelőző évek tendenciáival is – egy kisvárosi közegben, a Kőszeg és Vidéke című hetilap 1909 és 1939 közt tett közléseinek példáján keresztül.

A kutatásról

Kutatásom során kísérletet teszek a világháború előtti és a két világháború közötti időszak összehasonlítására, illetve a Horthy-korszakban történt változások, jellemző tendenciák bemutatására. A Kőszeg és Vidéke vizsgálata során képet kaphatunk arról az atmoszféráról, amelyben a kisvárosi zsidó közösség élte mindennapjait. Ugyan a zsidóellenes törvényekkel, a zsidóság helyzetével vagy a korszak politikatörténetével foglalkozó történeti munkák rendkívül adatgazdagok, mégis ritkán kapunk kézzel fogható információt a korra jellemző hangulatról. A Kőszeg és Vidéke, Kőszeg városának első és egyben legfontosabb magyar nyelvű hetilapja tipikusan kisvárosi közéleti folyóirat volt: foglalkozott politikával, kultúrával, gazdasággal és természetesen a helyi eseményekkel is; s mint arra a cím is következtetni enged, a kőszegi járás településeire is előrendelhető volt. Az első világháborút megelőző heti két-háromszáz körüli példányszám a két világháború között jelentősen megnőtt, bár feltehetően még ekkor is ezer alatt maradt. Ebben az időszakban nem volt olyan helyi lap, amely konkurenciát jelenthetett volna a Kőszeg és Vidéke számára. A német nyelvű Günser Zeitung olvasottsága jelentősen visszaesett¹ (Söptei 2006). A Szombathelyen megjelenő Vasvármegye nagyobb publikumot célzott meg, és többnyire jelentősebb, megyei szintű és szombathelyi eseményekkel foglalkozott. Nehéz lenne felmérni a Kőszeg és Vidéke olvasóközönségét, ugyanakkor egyedüli lapként valószínű, hogy az olvasók között igen különböző háttérű és egzisztenciával rendelkező személyek szerepeltek. A legtöbb sajtótermékhez hasonlóan a Kőszeg és Vidéke is profitorientáltan működött, a szerkesztők nyilván figyelembe vették a helyi politikai viszonyokat is annak érdekében, hogy minél több előfizetőre tegyenek szert. A két világháború között minden helyi választást a keresztény-konzervatív pártok valamelyike nyerte Kőszegen, az újságnak ezt kellett szem előtt tartania (lásd Hubai 2001/1, 2001/2). Ennek megfelelően az alapvetően független hetilap többnyire keresztény-konzervatív politikusok és közéleti személyiségek írásait és véleményét közölte az egész korszakban.

1 A kőszegi lapokról kapott információt ezúton is köszönöm Söptei Imrének, a Kőszegi Fiókleveletár vezetőjének.

A címlapon általában valamilyen jelentős országos politikai eseményről számolt be a lap, az azt követő oldalakon hirdetések szerepeltek, illetve „Hírek” vagy „Helyi hírek” alcímmel városi, illetve megyei eseményekről értesülhettek az olvasók. Általában ebben a rovatban jelentek meg a zsidósággal kapcsolatos írások is. A vizsgált korszakban a leghosszabb ideig, kisebb megszakításokkal 22 éven át Rónai Frigyes volt a szerkesztő és egyben a kiadó is.²

A Kőszeg és Vidéke 1881-ben indult, így néhány releváns cikket az 1909-es évet megelőző időszakból is idézek, de 1909 kiindulópontként elegendő ahhoz, hogy összehasonlíthassuk az első világháborút megelőző és a Horthy-korszakban megjelenő tendenciákat. Mivel a lap 1939-ben megszűnt, illetve más néven működött tovább, nem folytattam a kutatást; e dolgozat kereteit ez szét is feszítette volna. Ez az év a második zsidótörvény elfogadásának éve, amely nyilvánvalóan faji alapon diszkriminálta a magyarországi zsidóságot, tanulmányom azonban éppen az ezt megelőző korszakra fókuszál. Bár Harsányi László 1974-ben megjelent *Kőszegi zsidók* című monográfiájában igen sokat idéz a Kőszeg és Vidékéből, a lapot szinte kizárólag forrásanyagként használta, nem elemezte az ott publikált cikkeket, ezért érdemes az összes számot újra alapos vizsgálat tárgyává tenni.

Kőszeg zsidósága

A kőszegi zsidóság az ország egyik legkisebb létszámú városi zsidó közössége volt. A városban élő zsidók száma 1910-ben a legmagasabb: 266 fő, azaz a lakosság 3,2 százaléka (Harsányi 1974). A város mindennapjaiban nem játszottak kulcsszerepet, mégis jól látható és fontos részt vállaltak a gazdasági és kulturális életben. A *Magyar Zsidó Lexikon* szerint 1910-ben a kőszegi zsidók közül hárman nagykereskedők, tizenötön kiskereskedők, ketten-ketten iparosok és gazdálkodók, volt egy-egy ügyvéd, doktor, mérnök, köztisztviselő, valamint négy magántisztviselő és 47 egyéb foglalkozású (Ujvári 1929). Harsányi László adatai alapján a zsidók elsősorban a kereskedők körében voltak felülreprezentáltak, 1920-ban a kőszegi kereskedők közel egyharmadát, 32,9 százalékát tették ki (Harsányi 1947).

A 19. század végén a város német–magyar, azaz kétnyelvű volt. Ugyan a két etnikum kapcsolata konfliktusmentes volt, a zsidóság mégis a két kultúra közötti konkurenciaharcban létezett. Az 1880-as népszámlálás még német többséget mutatott, ekkor mindössze 1505-en vallották magukat magyar anyanyelvűnek és 5460-an németnek. 1890-re, csupán 10 év alatt, a magyarok száma 3197-re nőtt, míg a németek aránya 3679-re csökkent (Thirring 1912). Ez a hirtelen változás jól mutatja a helyi tendenciákat, a korszakra jellemző magyarosodás Kőszegen is megjelent. A helyi zsidóság – ahogy ez általánosan jellemző volt – élen járt a folyamatban. 1900-ban, amikor az összlakosságon belül a magyarság aránya még mindig 50 százalék alatti, a helybeli zsidóság 60,9 százaléka vallotta magát magyar anyanyelvűnek (Thirring 1912). Ezt a folyamatot tükrözi, hogy 1897. október 17-én németről magyarra változtatták a közösség által vezetett *Jegyzőkönyv* (korábban *Protokol*) nyelvét is (Jegyzőkönyv 1894–1901). Az 1900-as év statisztikáját elemezve arra a következtetésre juthatunk, hogy Kőszegen az izraelita a „legmagyarabb” felekezett. Míg a római katolikusok kevesebb mint fele, 47 százaléka, az evangélikusok alig több mint egyharmada, mindössze 35,2 százaléka, az izraeliták már említett 60,9 százaléka vallotta magát magyar anyanyelvűnek (Thirring 1912). A helyzet 1920-ra sem változott jelentősen, ekkor az izraeliták kétharmad feletti, 67,3 százalékos eredményükkel még mindig megelőzték ebben a tekintetben a katolikus és az evangélikus felekezetet is (Harsányi 1974).

2 A Kőszeg és Vidéke szerkesztői a vizsgált időszakban: 1906. augusztus 5-től Jambrits Lajos, 1911. március 12-től Rónai Frigyes, 1913. szeptember 21-től Jambrits Lajos, 1914. árpilis 5-től Rónai Frigyes, 1921. június 12-től Fuchs Endre, 1922. január 1-től ifj. Rónai Frigyes és Pandur Béla, 1923. május 6-tól Rónai Frigyes, 1931. árpilis 5-től Szabadváry Ferenc, 1934. október 28-tól Rónai Frigyes. (Digitalizálás a Chernel károly városi könyvtárban. *Kőszeg és Vidéke*, <http://www.koszeg-konyvtar.hu/digitalizalas-chnel-kalman-varosi-konyvtarban> [utolsó letöltés: 2017. III. 18])

Kőszeg politikai élete

Még mielőtt az elemzést elkezdeném, úgy vélem, szükséges röviden bemutatni Kőszeg politikai hangulatát a választott korszakban. A századfordulótól kezdve a konzervatív-keresztény pártok különösen népszerűek voltak Vas megyében és azon belül Kőszegen is. A helyi plébános, Kincs István már 1903-ban tartott egy erőteljesen zsidóellenes beszédet a megyegyűlésen, amelyben tipikus antiszemita sztereotípiák és vádak szerepeltek. Kincs a zsidókat hibáztatta a magyarok túlzott pálinkafogyasztásáért, kifejtette, hogy a szocializmus hátterében is a zsidók állnak, a hadseregben sem tesznek ki magukért, és az uralkodóval is csak érdekből ápolnak jó viszonyt. A Kőszeg és Vidéke ugyan elítélte a beszédet, de a beszámoló szerint a gyűlésen sokan helyeselték Kincs véleményét.³ Ahogyan azt Szabó Miklós kiemelte, a fiatal, többnyire vidéki egyházi személyek a konzervatív Katolikus Néppárt, majd később a Keresztényszocialista Néppárt komoly bázisát jelentették (Szabó 1975).

Kincs mellett a város és a régió másik radikális jobboldali politikusa Lingauer Albin újságíró, szerkesztő volt; 1920 és 1936 között Kőszeg legitimista, keresztény pártok színeiben induló parlamenti képviselője (Békés 2006). Lingauer a későbbiekben még sokat szerepel mint a Kőszeg és Vidéke egyik fontos szerzője. Egyelőre elegendő annyit megjegyezni, hogy az első világháború előtt még liberálisnak számító politikus a háború után több, erősen zsidóellenes kirohanásra ragadtatta magát. Visszaemlékezésiben Avraham Löwinger is kiemelte a helyi antiszemitizmus kibontakozásában játszott jelentős szerepét (Löwinger 1974). A politikai átrendeződésre jellemző, hogy Lingauer 1911-ben még azzal a Halász Józseffel közösen szerkesztette a Vasvármegye című lapot (Katona 2008), aki később a Tanácsköztársaság kőszegi vezetője lett. A Vasvármegyét ezután 1928-ig Lingauer vette át (Békés 2006).

A Kőszeg és Vidéke 1909 és 1918 között

Az 1909 és 1918 közötti időszakból feldolgozott újságcikkekben a zsidó és az izraelita kifejezés szinte egyáltalán nem szerepelt. Természetesen a helyi zsidóság megjelenik a lapban, de többnyire csak a születések, a házasságkötések, a halálozások bejelentése kapcsán. Egyéb források nélkül (Kőszegi Anyakönyvek 1851–1895) nem tudnánk, hogy az említett zsidók egyáltalán léteztek. Úgy tűnik, a zsidó származás ekkor nem bírt jelentőséggel a lap szerkesztői számára.

Ugyanakkor 1909-ben két olyan párbajra is sor került, amelyekben zsidó résztvevők is megjelentek. Az egyik esetben egy bizonyos Kopfstein Lipót volt az egyik segéd,⁴ a másikban pedig a város állatorvosa, Dr. Bass Rezső párbajozott.⁵ Ugyan nem tartozik az elemzett időszakhoz, de érdemes megjegyezni, hogy 1900-ban Deutsch Lajos zsidó ügyvéd szintén a párbajozók között szerepelt (Harsányi 1974). Amint azt Karády Viktor kimutatta, a korszakban a zsidók felülreprezentáltak a párbajozók között, ami jól mutatja, milyen mértékben azonosultak az „úriember” mentalitással (Karády 2001/2002). Ez jellemző Kőszegre is, ahol, a Kőszeg és Vidéke szerint párbajra csak nagyon ritkán került sor, de ezekben a helybeli zsidók gyakran szerepeltek. Nem ismerjük pontosan a párbajok kiváltó okait, de ebben a korszakban az azokban való részvétel akár az asszimiláció magas fokát is jelezheti.

1909 és 1914 között mindössze egyetlen esetet találtam, amikor valakit zsidó származása vagy inkább „magyartalansága” miatt kritizáltak a Kőszeg és Vidékében. 1911-ben egy Perl nevű kocsmáros a kirakatában német és héber nyelvű feliratokat helyezett el, a magyar nyelvű feliratról azonban megfélemedezett. A cikk ismeretlen szerzője cinikusan jegyezte meg: „Úgy látszik, hogy ő csak Jeruzsálemből és Németországból vár vendégeket.”⁶ Perl valószínűleg nem zsidóellenes megjegyzés áldozata, sokkal inkább a magyar és a német kultúra közötti versengésbe csöppent bele.

3 *Kőszeg és Vidéke* (a továbbiakban KV), 1903. október 18.

4 KV, 1909. június 6.

5 KV, 1909. március 21.

6 KV, 1911. december 3.

A méltatlankodó ugyanis nem a héber s még csak nem is a német nyelv használatára, hanem a magyar hiányára panaszkodott. Ehhez hasonló eset utoljára jóval korábban, 1884-ben történt.⁷

Általánosságban elmondható, hogy a háborút megelőző években a helyi zsidók semleges figurákként vagy inkább pozitív színben jelentek meg a Kőszeg és Vidékében. Erre bizonyosággal szolgál az a hangnem is, amelyet általában velük kapcsolatban használtak. Bún Lipót 1911-ben bekövetkezett halálkor méltató írás jelent meg, amelyben az „igen rokonszenves” jelzővel illették az elhunytat.⁸ Mikor 1914-ben elhunyt Lock Jakabné Rosenstingl Berta, ő is hasonló méltatásban részesült.⁹ A lap beszámolt arról, hogy a városban rendezett bálakat, így a Katolikus Nőegylet báljait zsidók is látogatták,¹⁰ és a helyi egyesületek tagjai között is szerepeltek.

Az első világháború éveiben a helybeli zsidók szinte teljesen eltűntek a lap hasábjairól. Nem valószínű, hogy ennek bármi jelentősége volna a megítélésükre vonatkozólag. A helyi hírek, események valószínűleg háttérbe szorultak a háborús tudósításokkal és a nagypolitikával szemben. Az 1916-ban Galíciából érkező, többségében zsidó származású menekültről mégis beszámolt az újság. A kőszegi járásba néhány száz, a városba pontosan száz fő érkezett. Ellátásukról, amint ezt a Kőszeg és Vidéke is említette, a városnak kellett gondoskodnia, ami naponta fejenként egy koronás kiadást jelentett.¹¹ Az eseményről beszámoló cikk szerzője megjegyezte, hogy a korábban a városban megszálló olasz menekültek ellátása mintegy 5000 koronát emésztett fel, és az állam sosem kompenzálta az összeget. A cikkíró attól tartott, hogy a galíciai menekültek esetében ugyanez történik. Egy évvel később, 1917 júliusában a hetilap támogatta az ötletet, miszerint a menekülteket haza kell küldeni.¹² Ugyanez év októberében megszületett a döntés: haza kell költözniük. A cikkben régi sztereotípiát jelent meg: a menekültek koszosak.¹³ Három héttel később az újság elpanaszolta, hogy még mindig nem hagyták el a várost.¹⁴ 1918-ban a probléma továbbra is fennállt: áprilisban a hetilap arról írt, hogy a galíciai menekültek már két éve Kőszegen tartózkodnak.¹⁵ Végül 1918 májusában a száz menekültből 27 hazaköltözött, de a Kőszeg és Vidéke még mindig elégedetlen volt: ha együtt jöttek, együtt is távozzanak.¹⁶ A menekültek ellátása nyilván extraköltséget jelentett a város számára, ráadásul igen nehéz időkben, ugyanakkor nem befolyásolták különösképpen a kőszegiek mindennapjait. A városi lakosság alig több mint egy százalékát jelentették.

Összehasonlítás végett meg kell jegyezni, Budapesten a Galíciából elmenekültek aránya ekkor 2,2 és 2,6 százalék között, Bécsben pedig 3,5 és 4,0 százalék között mozgott (Bihari 2008). Ehhez képest a Kőszegre érkezők aránya meglehetősen alacsony volt. Mégis úgy tűnik, jelenlétük visszatérő téma volt; igaz, hogy egy kisvárosban a kisebb létszámú csoport is nagyobb tömeg érzetét kelthette, mint egy nagyvárosban.

A Kőszeg és Vidéke két zsidókkal kapcsolatos anekdotát közölt a háborús években. Az egyik történet az 1848-as forradalom alkalmával a helyi zsidókat ért tavaszi atrocitásokat elevenítette fel. Eszerint Szombathelyen a forradalom kitörése utáni napokban a tömeg megtámadta a helyi zsinagógát, randalírozott. Halálos áldozat nem volt, de a zsidókat kitiltották a városból. Végül az alispán és a kormánybiztos fellépése kellett a rend helyreállításához (Harsányi 1974). Ez a zsidóellenes hullám április 9-én Kőszegre is elért, épp amikor a nemzeti őrsereg és néhány helyi lakos előtt nyilvánosan felolvasták az újonnan alakult országos ideiglenes bizottmány jogegyenlőségről szóló rendeletét, valamint

7 1884-ben az új kőszegi rabbi, Richter Zsigmond németül tartotta beiktató beszédét, és fél éven át kizárólag német nyelven prédikált. A Kőszeg és Vidékében ismeretlen szerző „Liberalizmus és Orthodoxizmus” címmel közölt írást, amely a német használata miatt kritizálta az új rabbit, megjegyezve, hogy a zsidó gyerekeket is németül tanította magyar helyett (Harsányi 1974). A helyi német nyelvű lap, a Günser Anzeiger ugyanakkor védelmébe vette a rabbit. A kulturális azonosulás egyértelmű, ugyanis 1886-ban már arról számolt be a Kőszeg és Vidéke, hogy Richter rabbi magyarul tartotta prédikációit. A cikkíró megemlítette, hogy az evangélikus templomban viszont német nyelven folyt az istentisztelet (Harsányi 1974). Harsányi László helyesen hangsúlyozta, hogy 1884-ben a rabbi személyében, sőt – amint az írás címe is jelzi – az ortodoxiát általában támadta a lap. Két évvel később, 1886-ban azonban az evangélikus lelkész személyét, illetve általában az evangélikus egyházat nem érte kritika (Harsányi 1974).

8 KV, 1911. augusztus 6.

9 KV, 1914. június 14.

10 KV, 1913. július 20.

11 KV, 1916. augusztus 13.

12 KV, 1917. július 8.

13 KV, 1917. október 7.

14 KV, 1917. október 28.

15 KV, 1918. április 28.

16 KV, 1918. május 26.

azt a kérést, hogy védelmezzék meg a város zsidóságát.¹⁷ A lap 1917-ben újra felidézte az esetet, méghozzá Krötzl József kapcsán, aki olyan aktívan részt vett az 1848-as rendbontásokban, hogy a „Judenkrötzl” gúnynév ragadt rá.¹⁸ Mi lehetett az anekdota ismételt felelevenítésének a célja? Feltehetően az a szándék vezérelte a szerkesztőt, hogy kifejezze a Krötzl-féle forradalmi viselkedés nemkívánatosságát.

A másik anekdota még nehezebben értelmezhető. 1918 szeptemberében az ország közel volt a háború végéhez, amikor a Kőszeg és Vidéke egy legendát közölt „A királyok zsidaja” címmel. A történet szerint György angol király, miután elfoglalta Jeruzsálemet, felajánlotta Izrael trónját az öreg bankár Rothschildnak, aki azonban azt a következő szavakkal utasította el: „Nem, felség. Inkább vagyok a királyok zsidaja, mint a zsidók királya.”¹⁹ A történet és a közlés célja többféleképpen értelmezhető. Felfogható úgy, hogy Rothschild lojalitását fejezte ki az uralkodó felé, de döntését spekulációként is értelmezhetjük: pozíciója „királyok zsidajaként” jobb volt, mintha a „zsidók királya” lett volna. A történet mindenképpen kiemelte Rothschild hatalmát, aki még a királynak is nemet mondhatott, illetve burkoltan arra is utalt, hogy magát a királyt is a befolyása alatt tartotta. Tehát egy újabb sztereotípiát jelent meg: a zsidók inkább a háttérben maradva irányítanak. Ezzel az elmélettel könnyedén párhuzamba állíthatók voltak a háború éveiben megjelent vádak, miszerint a zsidó kereskedők a hátszágban maradva a lakosság kárára hasznot húztak a hadigazdaságból, miközben a fronton nem teljesítettek kellő szolgálatot.

Általában és Kőszeg esetében is alaptalanok a frontszolgálattal kapcsolatos vádak. Ezt azért kell megemlíteni, mert a helybeli antiszemita politikus, lapszerkesztő és újságíró, Lingauer Albin saját tapasztalataira hivatkozva többször is azzal vádolta a zsidókat, hogy kibújtak a frontszolgálat alól. Tette ezt úgy, hogy a Kőszeg és Vidéke folyamatosan beszámolt a helyi zsidóság frontszolgálati részvételéről. A hetilap 1914. szeptember 27-ei és 1914. október 4-ei számai szerint tíz zsidó polgár jelentkezett önkéntes frontszolgálatra, emellett a Kőszeg és Vidéke többször is beszámolt a kőszegi zsidók katonai előmeneteléről és kitüntetéséről.²⁰

Az 1918-as év végi, illetve több 1919-es lapszám nem hozzáférhető. (Az Országos Széchényi Könyvtárban az 1918-as év 40–52. számai és az 1919-es évi 1–8., 10., 12–13., 15–16., 18., 22–23., 26–28., 30–40. számok nincsenek meg.) A fennmaradt példányok jól tükrözik a politikai változásokat. A Tanácsköztársaság rövid korszakában a Kőszeg és Vidéke erőteljes túlzásokat tartalmazó pártlapként működött.

A Horthy-korszak első évei

Az 1920-as évtől kezdődően minden szám elérhető. Az 1920. évi legelső lapszámtól kezdve folyamatosak a zsidóellenes cikkek, megjegyzések. Korábban a halálesetknél nem tüntették fel a felekezetet vagy a zsidó származást, de Popper Ignác 1920-ban bekövetkezett halála kapcsán, úgy tűnik, ez kiemelendő jelentőséggel bírt,²¹ annak dacára, hogy Poppert sikeres kereskedőként valószínűleg mindenki jól ismerte a városban.

1920 januárjában Lingauer Albin megkezdte immár nyíltan zsidóellenes politizálását. A Kőszeg és Vidéke beszámolt arról a beszédéről, amelyben a következőket fogalmazta meg:

„Negyven évig ámítottak bennünket [a zsidók] és nem vettük észre, hogy Magyarország lassankint nem magyar lett, hanem zsidó. [...] Addig nem kell bántani őket, amíg becsületes és komoly munkánkat megghiúsítani nem törekszenek, de ha ezt megteszik, akkor szigorúbb eszközökhöz kell nyúlnunk.”²²

17 A jelenlévők többsége zúgolódni kezdett, a zsidók kitiltását követelve garázdálkodott, több zsidó származású lakos tulajdonát megrongálták (Harsányi 1974).

18 KV, 1917. január 28.

19 KV, 1918. szeptember 1.

20 KV, 1915. február 21., 1916. október 1., 1917. január 14., 1917. augusztus 15., 1918. március 10.

21 KV, 1920. január 1.

22 KV, 1920. január 11.

Ugyanez év márciusában még tovább ment: véleménye szerint nem célszerű zsidókkal együtt dolgozni, különösen a gazdaság területén.²³ A lap Lingauer nézeteit kommentár nélkül közlte. Elképzelhető, hogy a megyében nagy hatalommal bíró politikus akaratát ráerőltette a Kőszeg és Vidéke szerkesztőjére, ez azonban csak az egyik lehetséges változat. Az is lehetséges, hogy a hetilap készítői osztották ezt a radikális véleményt.

Hozzá kell tenni, hogy Lingauer pálfordulása kortársainak is feltűnt. Rupert Rezső a Nemzetgyűlésen hangsúlyozta, hogy Lingauer korábban nemcsak liberális, de szabadkőműves is volt, és az is igaz, hogy a Kőszeg és Vidéke erről is beszámolt,²⁴ ahogyan 1922-ben arról is, hogy Látó László Lingaueréről *A sokarcú ember* címmel egy rövid füzetecskét jelentett meg. Látó Lingauer Vasvármegyében közölt cikkeiből idézett, hogy bizonyítsa a politikus nézeteinek radikális változását.²⁵ A kor politikai arculatára jellemző, hogy nemcsak a szélsőségesen nacionalisták támogatták Lingauer jelölését, hanem a Kisgazdapárt helyi tagozata is, amely hasonlóan zsidóellenes hangulatkeltéssel buzdította a szavazókat. Kiáltványuk szerint a „zsidó sajtó” 1914-ben még támogatta, majd később ellenezte a háborút, az agitáló írást pedig azzal zárták, hogy: „Károlyi zsidajaival 48 óra alatt köztársaságot csinált, Lingauer Albin a mi jelöltünk!”²⁶

A lap folyamatosan beszámolt a MOVE (Magyar Országos Véderő Egylet) és az ÉME (Ébredő Magyarok Egyesülete) rendezvényeiről. Érdemes megjegyezni, hogy Bárdos Remig, a kőszegi katolikus gimnázium igazgatója, aki 1920-tól pannonhalmi apát is volt, ugyanebben az évben az ÉME tiszteletbeli elnöke lett.²⁷ A gimnázium egy másik tanára, Tihanyi Márkus is ÉME-tag volt, aki Lingauer mellett a kőszegi antiszemitizmus vezető alakja volt. Zsidóellenes cikkei rövid ideig ugyan, de minden lapszámban felbukkantak. 1920 szeptemberében arra a hírre, hogy az ÉME országos szervezetének vezetősége Kőszegre látogatott, ekként reagált: „Szükség van rájuk, hogy a zsidókérdés el ne merüljön a politika változatos hullámaiban.”²⁸

Habár a „zsidókérdés” megoldását folyamatosan sürgették a Kőszeg és Vidéke hasábjain megjelenő antiszemita cikkek, a *numerus clausus*ról ekkor még nem esett szó. Ennek a legfőbb oka feltehetően az, hogy a helyi szélsőjobboldal elégtelennek tartotta a *numerus clausus*t. Tihanyi Márkus 1921 áprilisában publikált „Hova lett a zsidókérdés?” című cikkében a *Cion bölcseinek jegyzőkönyveire* hivatkozva megállapította: „A legbutább magyar előtt is világos lett, hogy meggyötörtetése, megaláztatása, hazájának eldarabolása a zsidóság bűne volt. A zsidókérdés tehát a politikai életünk fő problémájává lett.”²⁹ A hetilap következő számában ismeretlen szerző által írt cikk jelent meg *Cion bölcseinek jegyzőkönyveiről*; a cikk a Britisch Muzeumra (*sic!*) hivatkozva hitelesnek titulálta a dokumentumot.³⁰ Az 1921-es évfolyamban bőségesen szerepeltek további antiszemita írások.

A *numerus clausus*szal kapcsolatban 1922-ben már két cikk is megjelent. Az első hangsúlyozta a keresztény ifjúság jelentőségét az egyetemeken; a szerző szerint a keresztény ifjú „egyik kezében könyv, másikban fegyver, nem hagyja, hogy a vörös-zsidók újra hatalomra kerüljenek”.³¹ A másik írás ezúttal Csapodi József tollából született, aki elismerően beszélt a *numerus clausus* érdemeiről. A „numerus clausus a magyar faj szupremációjának (*sic!*) védőbástyája, [...] nem engedhetjük, és nem is fogjuk engedni, hogy Marx és Engels eszményeinek hívei dirigáljanak itt, kik ismét romlásba döntenek e hazát, melyből már nem volna soha többé feltámadás.”³²

23 KV, 1920. március 28.

24 KV, 1920. november 7.

25 KV, 1922. május 4.

26 KV, 1920. január 18.

27 KV, 1920. november 7.

28 KV, 1920. szeptember 5.

29 KV, 1921. április 10.

30 KV, 1921. április 17.

31 KV, 1922. augusztus 6.

32 KV, 1922. augusztus 22.

A konszolidálódás időszaka

Bethlen István beiktatásával a politikai helyzet konszolidálódott, főleg, ha a Bethlen miniszterelnöki kinevezését megelőző időszakot vesszük figyelembe. Ugyan ellentmondásnak tűnik, de a *numerus clausus* támogatása a Kőszeg és Vidékében 1922 nyarán a Horthy-rezsim konszolidációjának jeleként is felfogható. Kőszeg antiszemita politikusai korábban sokkal szélesebb körű diszkriminációt sürgettek a zsidókkal szemben. 1922-ben elismerték a törvény fontosságát. A Csapodi József-féle cikk kimondta, hogy az egyetemeken folyó kultúrharc elegendő a „vörös-zsidók” újbóli hatalomszerzésének megfékezésére. Bár a hetilapban továbbra is megjelentek a judeo-kommunista mítoszt alátámasztó vélemények, a lap szerzői egyelőre mégsem kívántak további korlátozásokat a zsidókkal szemben. A Kőszeg és Vidéke később beszámolt azokról a kőszegi zsidókról, akik talán éppen a *numerus clausus* következtében Bécsben végeztek felsőfokú tanulmányaikat. Adler Manó 1925-ben mérnöki,³³ Krausz Béla 1928-ban jogi,³⁴ Havas Endre pedig 1930-ban orvosi diplomát szerzett az osztrák fővárosban.³⁵

A háború előtti korszakhoz képest a megváltozott helyzetet tükrözi, hogy míg 1914-ben bekövetkezett haláláig a zsidó Réti Salamon volt a kőszegi csendőr parancsnok (Harsányi 1974), addig 1922-ben a Kőszeg és Vidékében megjelent felhívás szerint a csendőrségbe jelentkezni már csak keresztlevéllel lehetett.³⁶ Ugyan a csendőri hivatás nem lehetett túlságosan vonzó a kőszegi zsidóság számára, mégis a tény, hogy egy foglalkozásból már 1922-ben, jócskán a zsidóellenes törvények életbe lépése előtt kizárták őket, jelentős üzenetet hordozott a zsidóság és a többségi társadalom számára egyaránt.

A Kőszeg és Vidéke 1922-től kezdve lényegesen ritkábban számolt be az ÉME és a MOVE rendezvényeiről; Lingauer és Tihanyi cikkei is ritkábban jelentek meg. A következő évek során a zsidóság vagy a „zsidókérdés” csak elvétve bukkant fel a hetilapban, ugyanakkor úgy tűnik, amikor arra lehetőség nyílt, a zsidóságot negatív fényben tüntették fel. 1923-ban a kőszegi határőrök három illegális határátlépőt tartóztattak fel. Az írás kiemelte, hogy mindhárom határátlépő budapesti zsidó.³⁷

1925-ben arról tudósított a hetilap, hogy a Pesti Izraelita Hitközség pénzbeszedője tízmillió koronát sikkasztott a hitközségi kasszából. Mindezt a szerző a következő címmel közölte: „Még a hitközségi adót is elsikkasztják.”³⁸ 1926-ban egy felvidéki fiú a francia idegenlégióból való sikeres szökéséről tudósított a lap, ahová állítólag a csehek jóvoltából került. A fiút először magyar munkanélküliként Pozsonyba irányították, ott egy francia zsidó származású ügynök elé került az ügye. Az ügynök franciaországi építési munkálatokra toborzott embereket, a fiú is jelentkezett. Először bányában dolgoztatták, majd Marokkóba küldték, ahol az idegenlégióban találta magát. Szerencsésen megszökött, és végül eljutott Sopronba.³⁹ A beszámoló szerint a fiú balsorsának legfőbb okozója az ügynök volt, aki, amint ezt az írás hangsúlyozta, zsidó.

Szintén 1926-ban jelent meg az egyik legizgalmasabb anekdota. A történet rövid tanmese, cím nélkül a címlap alján közölték. A főszereplő, Singer Tóbiás szegény, szemüveges, szeplős, vörös hajú fiú. Esetéről az osztálytársa számolt be. Tóbiás annyira szegény volt, hogy csütörtökönként a jómódú Berger családnál vacsorázott, igaz, nem a családdal, hanem a cselédekkel. Az ismeretlen narrátor elmesélte, hogy néhányszor ők is meghívták magukhoz Tóbiást vacsorára, aki sokszor ott is aludt. Amikor felmerült, hogy ő is ellátogatna Tóbiás családjához, a fiú azt válaszolta: „Hozzánk nem jöhetsz el!” Narrátorunkban rögtön felmerült a kétség: „Talán titkolnivalója volt előttem.” A későbbiekben azt hangoztatta, Bergerékhez képest ők milyen vendégszeretők voltak: „Látod, nálunk együtt vacsorálsz velünk, mink ugyanazt az embert látjuk benned, akárcsak bennem.” Értelmezésem szerint a történet üzenete, hogy a keresztény család sokkal barátságosabban viselkedett a szegény zsidó Tóbiással, mint a gazdag zsidó Berger-család. Tóbiás

33 KV, 1925. december 27.

34 KV, 1928. november 18.

35 KV, 1930. június 15.

36 KV, 1922. március 3.

37 KV, 1923. december 30.

38 KV, 1925. február 22.

39 KV, 1926. február 21.

szájából a tanmese során a következő is elhangzott: „te itthon vagy, te a szüleidnél lakol, én csak jövevény, idegen vagyok”, ami olvasatomban a zsidók idegenségét jelentette. A hálátlanságot jelezte a narrátor rémálma, amely szerint Tóbiásból később ügyvéd lett, és amikor meglátogatta, a férfi kárörömmel nézett rá, és lekezelően bánt vele.⁴⁰

Általánosságban elmondható, hogy az 1920–1921-es évek erős antiszemitizmusa után konszolidálódott a Kőszeg és Vidéke. 1922-től kezdve a helyi zsidók, illetve a „zsidókérdés” sokkal ritkábban szerepeltek a lapban. Ugyanakkor ha a zsidók felbukkantak, mindig negatív szerepben tűntették fel őket. Ez alól meglepő módon kivételt képezett egy 1928-as beszámoló, amely Serédi Jusztinián beszédét közölte. A magyar katolikus egyház feje egyebek között a következőket mondta: „Az a jó magyar, aki egyben vallásának is jó, hűséges fia. Tehát a jó katolikus, a jó protestáns, a jó zsidó lehet egyben jó magyar is.”⁴¹ A közölt Serédi-beszéd ekkoriban igencsak különlegesnek számított.

Az 1920-as évek legvége, valamint az 1930-as évek eleje a korábban tapasztaltaknál kedvezőbb időszak volt. A Kőszeg és Vidékében ismét az izraelita kifejezést használták a pejoratívabb zsidó helyett, sőt 1930 júliusában Schey Fülöpöt, a város 19. századi előkelő mecénását méltató írás jelent meg a lapban.⁴² Az ezt követő számban dicséretet kapott Nussbaum kereskedő új kirakata.⁴³ Ezek csupán apróságok, mégis fontosak abból a szempontból, hogy a helyi zsidók pozitív reprezentációval szerepeltek a hetilapban. Mindemellett továbbra is érezhető volt a keresztények és a zsidók közötti feszültség. A lap egyszer arról tudósított, hogy a városi vásár időpontját „néhány zsidó kereskedő kérelmére” a városvezetés áttette máskorra, amikor éppen keresztjáró ünnep volt. A szerző ebből arra következtetett, hogy: „A zsidó megtarthatja ünnepét zavartalanul, a keresztény nem!”⁴⁴

Az 1930-as évek első felének lapszámait az mutatják, hogy ekkoriban háttérbe szorult a korábbi expliciten zsidóellenes retorika. Ugyan a judeo-kommunista mítosz igen élénken jelen volt a vizsgált korszakban, 1935-ben a Rákosi és Kun Béla bírósági peréről publikált beszámoló nem emelte ki Rákosi és Kun zsidó származását.⁴⁵ A kormányzó születésnapján a Kőszeg és Vidéke hangsúlyozta, hogy ebből az alkalomból mind a négy felekezet diplomában – tehát az izraelitáknál is – istentiszteletet tartottak.⁴⁶

Növekvő antiszemitizmus

Az évtized második felében ismét felbukkant az antiszemita hangnem. 1936-tól Németh Imre lett Kőszeg országgyűlési képviselője. Ugyan Németh ekkor nem a városban, hanem Budapesten lakott, a Kőszeg és Vidéke beszámolt antiszemita megjegyzéseket tartalmazó beszédeiről és írásairól. Németh leszögezte, hogy az erőszak elfogadhatatlan a „zsidókérdés” megoldásának eszközeként, mégis úgy vélte, a Tanácsköztársaság bukása utáni zsidóellenes hangulat logikus és jogos volt. Igaz, állapítja meg, az antiszemitizmus sokszor csupán jó ürügyként szolgált a szabadrabláshoz.⁴⁷ Véleménye szerint az 1930-as években a zsidók kezében volt a gazdaság 70–80 százaléka. 1936 decemberében hosszú cikket közölt, amelyben elismerően nyilatkozott a zsidók üzleti professzionalizmusáról és kompetenciájáról, és kárhoztatta a dzsentri hozzá nem értést és lustaságot, mégis azt állapította meg, hogy a zsidók nem érznek együtt a magyarsággal, és nem vernek gyökeret a nemzetben.⁴⁸ 1937-ben Németh arról értekezett, hogy az antiszemitizmus az egész országban elterjedt, ott is, ahol nem jártak agitátorok. Véleménye szerint az antiszemitizmus három okkal volt magyarázható: a szélsőjobb agitációja, a reformok iránti igény és természetesen a hazai zsidóság helyzete és magatartása. Kifejtette, hogy: „A zsidóság minden fórumon valósággal szadisztikus dühvel támadta, üldözte

40 KV, 1926. április 11.

41 KV, 1928. február 19.

42 KV, 1930. július 27.

43 KV, 1930. augusztus 3.

44 KV, 1930. május 25.

45 KV, 1935. január 27.

46 KV, 1935. június 23.

47 KV, 1936. április 26.

48 KV, 1936. december 13.

a gazdasági téren bizony sokszor gyámoltalanul tapogatózó keresztény-magyar próbálkozásokat.” Szerinte a zsidóságnak áldozatok kellett volna vállalnia, de erre képtelennek mutatkozott.⁴⁹

Elképzeltető, milyen komoly hatással bírt a város képviselőjének állásfoglalása. A kőszegi rabbi, Links Izák rögvest levélben válaszolt Németh rágalmaira, amit a Kőszeg és Vidéke közölt – „kommentár nélkül”.⁵⁰ A rabbi az Őszövetségből idézve a felebaráti szeretetet hangsúlyozta, valamint Kossuth, Eötvös és Deák a zsidóság emancipációját támogató politikájára hivatkozott. Az 1869-ben született rabbi egy olyan generáció tagja volt, amely még úgy vélte, ezekkel az érvekkel eredményt érhet el. Szavai hatástalanok maradtak, sem Németh, sem más nem reagált nyilvánosan a rabbi véleményére.

1937-ben a hetilap közölte a fényképész Axer Izrael halálhírét. Az írás hangsúlyozta, hogy ő volt az egyetlen helyi zsidó, aki részt vett az ellenforradalomban, állítólag nyilvánosan leköpte a helyi kommunista vezetőt, Halász Józsefet. A cikkíró ugyanakkor megjegyezte, hogy: „Ez persze nem jelenti azt, hogy a kőszegi zsidótársadalom többi tagja az ellentáborban foglalt volna helyet.”⁵¹

Ahogy annak idején a *numerus clausus*ról, az 1938. május 29-től hatályba lépő első zsidótörvényről (amely 20 százalékos arányban maximalizálta a zsidók gazdaságban és értelmiségi pályákon elfoglalható helyét) sem számolt be a Kőszeg és Vidéke. Ugyanakkor jelzésértékű, hogy a korábban alcím nélküli hetilap 1938. május 22-től már a következő alcímmel jelent meg: „Keresztény, Nemzeti, Politikai Hetilap”.⁵²

Az 1838. március 13-ai lapszám beszámolt az Anchlussról, de Ausztria megszállásához semmilyen kommentárt nem fűzött a szerző. Ugyanebben a számban „Mit láttam Németországban?” címmel jelent meg írás, amely Stipkovits István kőszegi malomtulajdonos élményeiből merített. Németország 1938-as állapotáról igen romantikus képet festett, ahol a híresztelésekkel ellentétben minden a legnagyobb rendben folyt, vallásellenességnek nyoma sem volt, habár a kereskedelem kapcsán megjegyezte, hogy a keresztény, német tulajdonban lévő üzletek mindegyikén ki volt függesztve a „Német üzlet” tábla. A cikk arról is beszámolt, hogy a keresztény németek csak ezekben a boltokban vásároltak, a zsidók pedig a zsidó tulajdonban lévőkben, így azok jelentős része a csőd szélére került.⁵³ Az előző bekezdésben említett május 22-ei lapszám már beszámolt a Burgenlandban történekről is, miszerint német hatósági intézkedésekre autóbuszokon Bécsbe szállították a helyi zsidókat, illetve hogy a fiatalabbak Palesztinába, Mexikóba és Dél-Amerikába vándoroltak ki. A burgenlandi zsidók deportálását idealisztikusan mutatta be a lap, bár azt elismerte, hogy a települések határánál a következő feliratú táblákat akasztottak ki: „Zsidók csak saját veszélyükre léphetnek a község területére.”⁵⁴

Mindeközben a helyi szélsőjobb láthatóan egyre erősebbé vált a városban, és befolyással bírt a lapra is. 1938 júniusában zászlót bontott a Magyar Nemzeti Szocialista Párt Hungarista Mozgalma; az eseményről a Kőszeg és Vidéke is beszámolt.⁵⁵ Július elején a lap közölte a programjukat is, amelyben megfogalmazták, hogy a „zsidókérdést” nem 20, hanem 100 százalékban kell megoldani, azaz az első zsidótörvényben foglaltaknál jóval radikálisabb megoldásra törekedtek.⁵⁶

1938 októberében a közelmúltban elhunyt Axer Izrael boltját megvásárolták, az új fényképész-tulajdonos bemutatkozó hirdetésében a következőképpen fogalmazott: „Fiatal, keresztény ember vagyok.”⁵⁷ A hetilap beszámolt arról is, hogy egy kőszegi keresztényt, aki folyamatosan kegytárgyakat lopott a környék templomaiból, elcsípett a hatóság; a hangsúly mégis azon a Fürnberg Samun volt, akinek Szombathelyen volt régiségkereskedése. A cikk szerint ő bízta

49 KV, 1937. március 28.

50 KV, 1937. április 4.

51 KV, 1937. március 21.

52 KV, 1938. május 22.

53 KV, 1938. március 13.

54 KV, 1938. május 22.

55 KV, 1938. június 26.

56 KV, 1938. július 3.

57 KV, 1938. október 23.

a tolvajt a bűntények elkövetésére.⁵⁸ Fürnberg szerepét nyilvánvalóan nem áll módunkban részletesen megvizsgálni, az azonban világos, hogy a történet a keresztényeket bűnre csábító zsidó sztereotípiáját próbálta alátámasztani.

1939-ben mindössze nyolc szám jelent meg a Kőszeg és Vidékéből, ezt követően a lap ezen a néven megszűnt. Jól példázza a helyi zsidóellenesség növekedését az az írás, amely beszámolt arról, hogy a helyi Nemzeti Szocialista Párt minden üzletet a következő felirattal jelölt meg: „Magyar Keresztény Üzlet”. Sőt, a cikk tanúsága szerint a párt figyelmeztette a kőszegieket, hogy ezekben az üzletekben vásároljanak, különben a párt felszólítást küld nekik. Ilyen tábla egyébként igényelhető volt azok számára, „akiknek keresztény mivolta ellen kifogás nem emelhető”.⁵⁹

Összegzés

Nem beszélhetünk egyenesen növekvő vagy általánosan jelenlévő antiszemitizmusról a Kőszeg és Vidéke 1909 és 1939 közötti számaiban, inkább annak különböző hullámait azonosíthatjuk a két világháború közötti évtizedekben. Az 1920-as évek eleje és az 1930-as évek vége egyértelműen és kimagaslóan zsidóellenes időszaknak tűnik. Az 1930-as évek első fele viszont konszolidált, nyugodt időszak volt. Érdekes módon ez a jelenség nem mutat összefüggést a lap szerkesztőjének személyével. Feltételezhetően a kisvárosban politikai, illetve anyagi hatalommal bírók komoly befolyást gyakoroltak a lapban publikált szövegekre. Tekintve, hogy egy profitorientált, magánkézben lévő kiadóról volt szó, az is valószínű, hogy a hetilap a közhangulatra reagálva választotta ki a megjelenésre szánt írásokat és véleményeket, illetve alakította azok retorikáját. Az első világháború előtti és a két világháború közötti időszakban tapasztaltak egyértelműen szembeállíthatóak egymással. Az esetenként felbukkanó pozitív vagy legalábbis nem ellenséges retorika ellenére a Horthy-korszakban megjelent évfolyamok szinte mindegyikében tapintható a zsidóellenes léggör. Ahogyan azt többek között Jakov Katz is bemutatta, az első világháború után nem előzmények nélkül bukkantak fel az antiszemitizmust mint politikai programot hirdető politikusok (Katz 2001). A legitimista–néppárti – bár talán inkább opportunistá – Lingauer Albin és társai számára a dualista liberalizmus és a keresztény konzervativizmus nem állt egymással logikai ellentétben, így lehetett Lingauer egyszerre királypárti és zsidóellenes. Ennek a politikának az előretörése a Horthy-korszak kezdetén, valamelyest háttérbe szorulása Bethlen István miniszterelnöksége alatt, majd 1938 utáni kicsúcsosodása jól nyomon követhető az alapvetően politikailag semleges Kőszeg és Vidéke hasábjain is.

Elsődleges források

A kőszegi Congr. izraelita hitközség jegyzőkönyve (1894. szeptember 11.–1901. november 17.) Magyar Zsidó Levéltár Kőszegi Anyakönyvek 1851–1895. Mikrofilm: A3539. Magyar Zsidó Levéltár

Sajtó

Kőszeg és Vidéke, 1903 október 18., Országos Széchényi Könyvtár, Mikrofilm: FM3/779.

Kőszeg és Vidéke, minden szám 1909 és 1939 között. Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilm: FM3/779, kivéve: 1918-as év 40–52. számai, az 1919-es év 1–8., a 10., 12–13., 15–16., 18–12., 22–23., 26–28., 30–40. számai, amelyek az OSZK-ban nem hozzáférhetők.

⁵⁸ KV, 1938. július 17.

⁵⁹ KV, 1939. január 15.

Irodalom

Békés Márton (2006): Egy vidéki „újságkirály” sorsa (Lingauer Albin [1877–1962] politikai pálya-vázlata és népbíróági pere) I. *Vasi Szemle*, 60. évf., 1. szám, 15–34. o.

Bihari Péter (2008): *Lövészárkok a hátszágban*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Harsányi László (1974): *A kőszegi zsidók*. Budapest: Magyar Izraeliták Országos Képviselőlete.

Hubai László (2001): *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Karády, Victor (2001/2002): Denominational Dimensions of Crime in Early Twentieth Century Hungary. *CEU History Department Yearbook*, pp. 187–197.

Katona Attila (2008): *Zsidóság és zsidókérdés Vas vármegyében 1920–1938*. PhD-disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/katonaattilaphd.pdf> (utolsó letöltés: 2017. IV. 18.).

Katz, Jakov (2001): *Az előítélettől a tömeggyilkosságig*. Budapest: Osiris Kiadó.

Löwinger Avraham Albert szerk. (1974): *A vasi zsidók emlékére: a mártírhalt szenvedett vas megyei zsidóságnak*. Jaffa: Efrájim Nyomda.

Söptei Imre (2006): Határmenti hetilap (Kőszeg és Vidéke, 1881–1939). *Életünk*, 9. sz., 75–85. o.

Szabó Miklós (1975): Középosztály és újkonzervativizmus: Harc a politikai katolicizmus jobbszárnya és a polgári radikalizmus között. *Világosság*, 6. sz., 322–329. o.

Thirring Gusztáv szerk. (1912): *Magyar Városok Statisztikai Évkönyve*. Budapest: Budapest Székesfőváros Házinyomdája.

Ujvári Péter szerk. (1929): *Magyar Zsidó Lexikon*. Budapest.

Mediarepresentation of the Jews of Koszeg in the weekly newspaper “Kőszeg and surroundings , ” 1909 –1939.

Abstract

The increasing level of antisemitism was the main formative element of political and public communication in Hungary during and after World War I. The Hungarian state strived to demolish the results of the previous era, including the emancipation of Jews that was achieved at the end of the 19th century. While Jews were regarded as equal citizens before World War I, they were scapegoated during the examined period and the state tried to gradually exclude them from the political concept of the nation. Only a few months after the signing of the Trianon peace treaty (in Versailles) was a new bill passed on the *numerus clausus* in order to discriminate Jews by limiting their ratio at universities in an effort to support the Christian Hungarian students in education. During the period between the two World Wars, the political and social environment radically changed with regards to Jewish citizens in Hungary, as manifested in the first Jewish Act in 1938.

Buchmüller Péter az ELTE TáTK-n végzett szociológia (2010), majd a Közép-európai Egyetemen történelem szakon (2014). Jelenleg az ELTE-BTK Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója. Fő kutatási területe a magyarországi zsidóság társadalomtörténete a két világháború között. Jelentősebb publikációja: „A holokauszt során elhunyt ügyvédek”, in: Kovács M. Mária (szerk.): *Kései főhajtás – A holokauszt jogász áldozatai*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016, 85-158. o.